

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпропетровський
державний аграрний
університет

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

INSTITUTIONAL ASPECTS DEVELOPMENT OF INNOVATIONS ARE IN AGROINDUSTRIAL PRODUCTION

Досліджено інституційні обмеження інноваційного розвитку агропромислового виробництва, обґрунтовано напрямки активізації інноваційного процесу в аграрній сфері.

Исследованы институционные ограничения инновационного развития агропромышленного производства, обоснованы направления активизации инновационного процесса в аграрной сфере.

The institutional constraints innovative development of agroindustrial production are investigational, directions activation of innovative process are reasonable in an agrarian sphere.

Ключові слова: аграрна сфера, сільське господарство, інновація, інноваційний розвиток, інноваційний процес, інституційні обмеження

Ключевые слова: аграрная сфера, сельское хозяйство, инновация, инновационное развитие, инновационный процесс, институционные ограничения

Key words: agricultural, agriculture, innovation, innovative development, innovation process, institutional constraints

ВСТУП

В агропромисловому виробництві України присутні різні сценарії і тенденції розвитку. З одного боку, наявний тренд зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, а з іншої — фундаментальні причини не дозволяють говорити про стійкий і стабільний розвиток аграрної сфери. Ці протиріччя, які доходять до парадоксів, вимагають глибокого аналізу і, що найголовніше, вжити невідкладних заходів для закріплення наявних позитивних тенденцій, перш за все інституційного характеру, щоб нестійка рівновага не змістилась у бік небажаних процесів, а величезний потенціал конкурентоспроможності галузі не перетворився на ще одну втрачену можливість розвитку вітчизняної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженню розвитку інноваційного процесу в агропромисловому виробництві, вивченню інституційних засад розвитку сільської економіки та аграрного сектору присвятили наукові дослідження закордонні і вітчизняні вчені: В. Амбросов, С. Глазьев, О. Дадій, В. Дементьев, М. Зубець, В. Ізюмська, О. Крисальний, М. Кропивко, М. Кулаєць, П. Саблук. Серед вітчизняних науковців проблематиці забезпечення інноваційного розвитку та дослідженню різних аспектів функціонування і розвитку інститутів трансформованого аграрного ринку присвячені

праці О. Бородіної, Ю. Бажала, О. Власенка, С. Ілляшенка, Ю. Лопатинського, І. Москаленка, В. Онікієнка, Л. Федулової, О. Шпикуляка та інших видатних вітчизняних і закордонних вчених.

Відаючи належне результатам досліджень вказаних авторів щодо визначення змісту інноваційного процесу, детермінант інноваційного розвитку і визначення інноваційного потенціалу аграрної сфери, необхідно зазначити, що систематизація та узагальнення наукових поглядів відносно розвитку інновацій в агропромисловому виробництві і обґрунтування детермінант активізації інноваційного процесу з метою практичної реалізації інноваційного розвитку потребує подальших наукових досліджень.

МЕТА СТАТТІ полягає в обґрунтуванні інституційних детермінант розвитку інноваційного процесу в агропромисловому виробництві, структуризації його етапів та чинників активізації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інновації в агропромисловому виробництві є реалізацією в господарській практиці результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин та кросів птахів, нових або поліпшених продуктів харчування, матеріалів, нових технологій в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових добрив та засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики та лікування тварин і птахів, нових форм організації та управління, нових підходів до

соціальних послуг, які дозволяють підвищити ефективність виробництва.

Агроінновації зачіпають безпосередньо (чи опосередковано, у рамках технологічного ланцюга) процеси, учасниками яких є людина, машина (устаткування, інструмент та ін.) і компонент довкілля, існування яких в природному середовищі (без участі людини) неможливе або можливе тільки з втратою базових функціональних характеристик. Саме обов'язкова наявність компонента, який, будучи частиною довкілля, без участі людини існувати не може, є відмінною рисою агроінновації.

Існує безліч систем класифікації інновацій. З огляду на специфіку сфери виділимо *найважливіші класифікаційні ознаки агроінновацій*:

— ступінь радикальності (епохальні, базисні, поліпшуючі, псевдоінновації). За даною ознакою *епохальними* інноваціями в аграрній сфері стали засвоєння землеробства і скотарства. Ці інновації здійснюються раз в декілька століть і детермінують перехід до нового технологічного способу виробництва. *Базисними* в сфері АПВ необхідно визнати нові способи виробництва чи раніше невідомі продукти, що сприяють розвитку нової галузі (генетично-модифіковані організми, біотехнології, біопаливо). *Поліпшуючі* інновації сприяють вдосконаленню чи поширенню базових інновацій, поліпшують продукти і процеси (поліпшені сорти сільськогосподарських культур, нові системи обробки ґрунту). *Псевдоінновації* призводять до зовнішніх змін продуктів або процесів і не змінюють їх споживчих характеристик (зміна способу рекламування, дизайну сільськогосподарської техніки)

Враховуючи специфічність аграрної сфери і те, що інновації в ній рідко призводять до отримання нового продукту, а переважно змінюють спосіб його отримання, можна об'єднати такі *критеріальні ознаки*, як *сфера застосування* і *предметний зміст* та запропонувати виділення наступних *видів агроінновацій*:

— *селекційно-генетичні інновації*: ці інновації представлені новими сортами і гібридами рослин; новими породами тварин і кросів птиці;

— *виробничо-технологічні*: даний вид інновацій представляють нові технології вирощування сільськогосподарських культур, нові технології в тваринництві, нові добрива, нові способи захисту рослин, нові технології зберігання;

— *організаційно-управлінські*: реалізуються у розвитку кооперації і формуванні інтегрованих структур в АПВ, нових формах технічного обслуговування і забезпечення ресурсами АПВ, формах організації і мотивації праці, нових формах організації і управління в АПВ;

— *соціальні інновації*: пов'язані з поліпшенням умов праці, вирішенням проблем охорони здоров'я, освіти, культури працівників села;

— *екологічні інновації*: даний вид інновацій реалізується у покращенні якості навколишнього природного середовища та забезпеченні сприятливих екологічних умов для життя, праці та відпочинку сільського населення.

Інновацію як кінцевий результат науково-виробничого циклу треба розглядати нерозривно з інноваційним процесом. В найбільш загальному вигляді інноваційний процес — це процес створення, освоєння і поширення інновацій. В даному процесі виробники інновацій з метою отримання прибутку створюють і просувають нововведення до їх споживачів.

Серед дослідників відсутня однаковість щодо виділення стадій інноваційного процесу. В залежності від контексту і предметного простору дослідження виокремлюються стадії фундаментальних і прикладних досліджень, дослідного виробництва, підготовки до виробництва, виробництва, збуту [4, с. 114–115]; фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, розробки, дослідження ринку, конструювання, ринкового планування, дослідного виробництва, ринкових випробувань, комерційного виробництва [3, с. 18]. В більш вузькому значенні інноваційний процес представляють як сукупність послідовних фаз: *наука — дослідження — розробка — виробництво — споживання* [1, с. 24].

Кожна стадія інноваційного процесу продукує власний результат: *винахід, новацію, нововведення, інновацію*. На початковій стадії — це винаходи і відкриття, які не завжди отримують комерційне застосування. На наступній стадії з'являється оформлена новація, як результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок чи експериментальних робіт, які в цілому спрямовані на підвищення ефективності певної сфери. На стадії впровадження нововведення використовуються з метою отримання прибутку, а значить виникає інновація.

Основними *особливостями формування і розвитку інноваційних процесів в агропромисловому виробництві* є: різноманітність видів продукції, відмінності в технологіях виробництва продукції; залежність технологій виробництва від природних і погодних умов; відокремленість виробників від розробників інновацій; відсутність ефективного організаційно-економічного які мають суттєві відмінності за характером функціонування і фінансування.

Етап створення інновацій в агропромисловому виробництві включає: зародження ідеї, проведення фундаментальних і прикладних досліджень та розробок, оформлення їх результатів як об'єктів інтелектуальної власності в інновації, виробництво і реалізацію наукоємної продукції, адаптування інновацій до виробництва. Науковий потенціал для інновацій в аграрній сфері сконцентровано у Національній академії аграрних наук України, інших науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах. *Новаціями* є: нові сорти рослин, нові породи тварин, штами мікроорганізмів, види сільськогосподарської техніки, технології, хімічні та біологічні препарати (вакцини), економічні розробки, документально оформлені методики, рекомендації, оцінки тощо. Цей етап відрізняється тривалістю, великими матеріальними та інтелектуальними витратами, особливо по

роботах із живими організмами. Найбільшою проблемою на даному етапі є визначення джерел фінансування фундаментальних досліджень, як правило це державне фінансування. Прикладні дослідження, що орієнтовані на певні запити ринку, потребують державної підтримки і можуть бути профінансовані на партнерських засадах.

Етап поширення інновацій потребує пошуку джерел фінансування, активізації функцій менеджменту АПВ, рекламування інновацій, інформаційне забезпечення суб'єктів агропромислового виробництва через діяльність інформаційно-консультаційних служб та засоби масової інформації. Дослідні господарства та інші організації є експериментально-виробничою базою для проведення досліджень, випробувань і доопрацювання наукових розробок, пропаганди досягнень науки і техніки та впровадження їх у виробництво. Крім того, зазначені підприємства та організації забезпечують сільськогосподарське виробництво елітним та репродуктивним насінням, садивним матеріалом, племінною продукцією.

Етап освоєння інновацій передбачає активізацію чи формування організаційно-економічного механізму освоєння інновацій товаровиробником, встановлення договірних відносин між товаровиробниками і розробниками інновацій.

В Україні значні вкладення у науково-дослідні розробки і модернізацію капіталу в сільському господарстві здійснюються лише обмеженою кількістю агрохолдингів. При наявності стереотипів, що саме великі підприємства здатні забезпечити структурні зміни в АПВ та продовольчу безпеку країни, рівень їх інноваційної активності залишається недостатнім для забезпечення інноваційного розвитку АПВ. Окрім цього, холдинговий уклад становить небезпеку для соціального-економічного, екологічного і демографічного розвитку сільських територій [2, с. 53–55].

Головною причиною низької інноваційної активності вітчизняних виробників вважається відсутність економічних механізмів зацікавленості у впровадженні новачків у виробництво. Інноваційну діяльність підприємства проводять в основному самостійно через обмежені фінансові можливості для вирішення науково-технологічних проблем. Технічний рівень засвоєної вітчизняним виробництвом продукції знижується, впроваджуються в основному поліпшуючі нововведення, які не потребують значних фінансових витрат. Крім того, поступово знижується рівень впровадження наукових розробок та втрачається потенціал вітчизняної науки в сфері

генетичних (насіннєвих і племінних) ресурсів [5, с. 90–91].

ВИСНОВКИ

Наявний стан організації інноваційних процесів в агропромисловому виробництві відображає одночасно декілька проблем: неефективне використання інноваційного потенціалу, відсутність інституційних передумов для комерціалізації новачків, нерозробленість організаційних механізмів підтримки державою інноваційної діяльності.

Подальшому розвитку інновацій в агропромисловому виробництві перешкоджають чинники інституційного характеру, які виявляються у: неузгодженості правових механізмів, які забезпечують інноваційний розвиток; недієздатності інститутів, які мають забезпечувати поширення інновацій; нездатності суспільних інститутів та дрібних виробників протистояти крупному капіталу; неефективності управлінських зусиль місцевих громад; невирішеності земельних питань.

Вирішення завдань, що стоять перед АПВ, можливе тільки в руслі інноваційного розвитку. До основних напрямів інноваційної політики відносяться: забезпечення правового регулювання інноваційного розвитку і захисту інтересів його учасників; здійснення прямої і непрямої підтримки створення та освоєння інновацій; визначення і реалізація пріоритетного розвитку; розвиток ефективних форм партнерства і кооперації, формування організаційно-економічних структур; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності для АПВ; пріоритетний розвиток матеріально-технічної бази АПВ; розвиток міжнародної співпраці в області інновацій.

Література:

1. Водачек Л. Стратегия управления инновациями на предприятии / Л. Водачек, О. Водачкова. — М. : Экономика, 1989. — 167 с..
2. Бородіна О.М. Інституційний розвиток сільського господарства та села України і Росії та його гармонізація з Європейською політичною практикою // Економіка України . — 2012. — № 11. — с.48–61.
3. Иванов М.М. США — управление наукой и нововведениями / М.М. Иванов, С.Р. Колупаева, Г.Б. Кочетков / отв. ред. Л.И.Евченко, Г.Б. Кочетков. — М.: Наука, 1990. — 216 с.
4. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б.Санто. — М: Прогресс, 1990. — 296 с.
5. Федулова Л.І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України // Економіка і прогнозування. — 2012. — № 1. — с. 87–100